

українського народу, зрозуміло, з врахуванням його соціальної диференціації, локальних особливостей. Їх розвиток та побутування визначалися багатьма факторами, зокрема, природно-географічними умовами певної території. Наприклад, наявність покладів відповідної глини зумовлювала розвиток гончарства, сприятливі погодні умови для вирощування конопель та льону – ткацтва і т.д. Велику роль при цьому відігравали торговельні та етнокультурні зв'язки.

Посилання

1. Етнографія України / Навчальний посібник. За ред. С.А. Макарчука. – Львів: Світ, 2004.
2. Культура і побут населення України. Навчальний посібник. За ред. В. І. Наулко. – К., 1993.
3. Українська етнологія. За ред. В. Борисенко. – К.: Либідь, 2007. – 400 с.
4. Українське народознавство. Навчальний посібник. За ред. С. П. Павлюка та Г. Й. Горинь. – Львів, 1994. – 608 с.
5. Переписні книги 1666 року [Перевидання]. – К., 1993. – 444 с.
6. Календарь Черниговской губернии на 1887 год, год второй. – Чернигов: Типография губернского правления, 1886. – 703 с.
7. Русов А.А. Описание Черниговской губернии / А.А. Русов. – Чернигов: 1898. – Т.2. – 328 с.

Подольяка А.М., Недюха М.П., Зуй В.Д. Народные промыслы Северщины

В статтє проведено анализ народных промыслов Северского края, проведена характеристика некоторых его видов.

Ключевые слова: *поташ, селитра, гутное стекло, рудня, вещи домашнего употребления.*

Podoliaka A.M., Nediukha M.P., Zui V.D. Home crafts of Sivershchina

In the article the system of home crafts of Sivershchina is analyzed, made some characteristic of its species.

Key words: *potash, salpetre, art glass, mine, household goods.*

ЧЕРНІГІВСЬКИЙ БУДИНОК ГУБЕРНАТОРА НА ПОЧАТКУ ХІХ СТ. (ДО ПИТАННЯ ПРО СТВОРЕННЯ ТА БУДІВНИЦТВО У 1802-1805 РР.)

У статті йде мова про створення, становлення і перші роки діяльності Чернігівського будинку губернатора на початку ХІХ ст.

Ключові слова: *Чернігівський будинок губернатора, будівництво, генерал-губернатор.*

Упродовж ХІХ ст. Чернігів активно розвивався. Цьому сприяли різні чинники (як об'єктивні, так і суб'єктивні), внаслідок яких відбувалося збільшення чисельності населення міста. Нові віяння у соціально-культурному та політичному житті вплинули на пожвавлення будівництва архітектурних споруд громадського призначення.

Історичною частиною Чернігова вже тоді був Дитинець. Наприкінці ХVІІІ ст. після реконструкції фортеці тут стали споруджувати різні адміністративні будівлі. Будинок сучасного історичного музею ім. В. Тарновського, так званий будинок губернатора, який якраз знаходиться на Валі, має досить цікаву історію створення. Його поява була тісно пов'язана з новими кардинальними політичними змінами, передусім у адміністративно-територіальному плані. У цьому контексті викликають інтерес не тільки стильові архітектурні риси цієї пам'ятки, а й постаті, які були безпосередньо пов'язані з її будівництвом.

На початку ХІХ ст. Чернігівщина відчула нові реформаційні процеси. Модернізація у суспільно-політичному житті відбувалась, загалом, у контексті перетворень всієї Російської імперії. Так за указом Сенату від 27 березня 1802 року у зв'язку з ліквідацією Малоросійської губернії була створена нова адміністративна одиниця – Чернігівська губернія, до складу якої увійшло 12 повітів (Борзнянський, Глухівський, Городянський, Козелецький, Конотопський, Глинський, Ніжинський, Новгород-Сіверський, Стародубський і Чернігівський). Але згідно цього ж указу були утворені ще три нові повіти: Кролевецький, Суразький, Остерський. Відповідно кількість повітів Чернігівської губернії стала дорівнювати 15 (187 волостей, 5780 населених пунктів, у т.ч. 19 міст і 49 містечок) [1, 867].

Чернігівська губернія була аграрним краєм, де зберігалися кріпосницькі пережитки – велике поміщицьке землеволодіння, відробітки, селянське малоземелля і безземелля. Фактично відразу після її створення постало питання керівництва новою адміністративно-територіальною одиницею.

Першим Чернігівським губернатором 27 лютого 1802 році став Іван Васильович Френсдорф. У цей

же час була введена нова державна посада генерал-губернатора, на яку призначили Олексія Куракіна. Він здійснював нагляд за ретельним виконанням законів і розпоряджень російського уряду, діючи через губернське правління.

Слід зупинитися на біографії першого генерал-губернатора Чернігівської губернії. Відомо, що рід Куракіних походив від литовського князя Гедиміна. Рідний брат Олексія Олександр виховувався разом із московським цесаревичем Павлом Петровичем – майбутнім імператором Павлом. Цілком зрозуміло, що знатність роду та зв'язки при дворі сприяли кар'єрі Куракіних.

Після смерті останнього гетьмана України Кирила Розумовського О. Куракін перебував на посаді генерал-губернатора анексованих гетьманських полків упродовж 1802-1807 рр. Хоча він і працював на користь Російської імперії, але його діяльність значно вплинула на соціально-економічний розвиток України.

Після повернення О. Куракін став другим в історії міністром внутрішніх справ Російської імперії. Змінивши на цій посаді уродженця Полтавського полку Віктора Кочубея, він обіймав її упродовж 1807-1810 рр. У 1821 р. О. Куракін очолив Департамент державної економії Державної Ради, з 1826 р. займав посаду канцлера Російських орденів, перебуваючи в цей час дійсним таємним радником першого класу. Цікаво, що О. Куракін був членом Верховного кримінального суду над декабристами. Помер у 1829 р., проживши 70 років. Мав трьох дітей у шлюбі з Наталією Головіною.

У 1802 р. постало питання про резиденцію чернігівського губернатора. Як відомо, у 1798 р. Чернігівська фортеця, у якій до того розміщувались державні установи, перестала виконувати роль адміністративного центру. На початку Смоленської вулиці упродовж трьох років зводиться губернаторський будинок. Але генерал-губернатор Олексій Куракін (1802-1806 рр.) розпорядився передати його в тимчасове користування щойно заснованої гімназії. Отож саме тут навчалися перші чернігівські гімназисти, аж поки для них не добудували будинок на сучасному Валі [2, 105]. Першим директором чоловічої гімназії був М.С.Марков [1, 867].

Видатний зодчий Андріан Дмитрович Захаров у 1803 р. створив дев'ять типових проектів для губернських міст, серед яких, до речі, був і проект будинку цивільного губернатора у Чернігові. План побудови затвердив сам цар Олександр І. Цікаво, що в перше десятиріччя у Російській імперії було побудовано шість десятків подібних будівель. Якраз в цей час з'являються нові адміністративні будівлі в Чернігові.

Отже у 1804 р. на Валі виникає нова споруда, збудована у стилі російського класицизму

за типовим проектом петербуржця Андріяна Захарова. У приміщенні класичної чоловічої гімназії, так званому будинку губернатора, зараз розміщується історичний музей ім. В. Тарновського [2, 18]. Будинок мурований, прямокутний у плані, з виступами-ризалітами з боку двору. На невисокому рустованому стилобаті першого поверху розміщено розкішний шестиколонний портик тосканського ордеру, який завершується горизонтальною лінією аттика [1, 202].

Слід зазначити, що Андріан Захаров уже на той час був досить відомим і успішним архітектором. Народився він 8 серпня 1761 року у Санкт-Петербурзі в сім'ї адміралтейського службовця. Родина Захарових проживала на околиці міста, за Коломною. У шестирічному віці хлопчика віддали на навчання до художнього училища при Академії. Його викладачами були А.Ф. Кокорин, Ж.Б. Валлен-Деламот, Ю.М. Фельтен, І.Е. Старов.

У 1778 р. Андріан отримав срібну медаль за проект заміського будинку, в 1780 році – Велику срібну медаль за «архітектурну композицію, що представляє будинок принців». 1782 р. він закінчив навчання в Академії з Великою золотою медаллю і правом на продовження навчання за кордоном. У Франції А. Захаров навчався у архітектора Ж.Ф.Шальгрена. Після повернення у 1786 р. до Санкт-Петербургу займався викладацькою діяльністю, у 1794 р. отримав звання академіка, в 1797 р. – професора.

Імператор Павло І, призначивши Андріяна Захарова архітектором Гатчини, звільнив його від роботи в якості академічного архітектора, що дозволило більше часу приділяти навчанню молодих архітекторів. У Гатчині Захаров брав участь у перебудові імператорського палацу і багатьох міських та палацово-паркових споруд. Там же він складав проекти адміралтейських стаень, мавзолею Павла І і інших будівель.

У 1803-1804 рр. архітектор створив проект об'єднання старих будівель Академії наук в єдиний комплекс, але це задум не був реалізований. В цей же час він працював і над планом забудови стрілки Васильєвського острова.

Новий імператор Олександр І у 1805 р. призначив Андріяна Захарова головним архітектором Адміралтейств-колегії. Завдяки цьому він зміг створити свою найвідомішу будівлю в Санкт-Петербурзі – Адміралтейство – єдине спорудження архітектора, що дійшло до наших днів без змін.

На цій же посаді А. Захаров спроектував кілька об'єктів для Кронштадта, у тому числі Андріївський собор. Крім того, для Санкт-Петербургу ним були створені проекти перебудови провіантських складів, Морських казарм (на місці Палацу Праці), Морського шпиталю і Галерного порту. Закінчити будівництво Адміралтейства архітектор не встиг. Після тривалої

хвороби він помер. Сталось це 27 серпня 1811 р. Похований на Смоленському кладовищі.

Цікавим є той факт, що будівництво будинку цивільного губернатора у Чернігові очолив губернський архітектор Антон Карташевський. Він був призначений на цю посаду у 1802 р. Під його керівництвом на початку XIX ст. на теренах губернії проходило активне будівництво кам'яних будівель громадського призначення, здійснювалася реконструкція Чернігівської фортеці. А. Карташевський мав здібних помічників, серед яких помітно виділявся Павло Андрійович Дубровський – майбутній київський архітектор.

Відомо, що А. Карташевський, крім керівництва над проектом будинку цивільного губернатора, у 1802-1806 роках керував роботою по реконструкції будинку архієпископа [3, 174-175], займався будівельними роботами архіву губернського правління (ремонт даху, переобладнання кімнат тощо) [4, арк. 15].

Отже, зважаючи на нові політичні, соціальні і економічні умови, у яких опинилась наша держава на початку XIX ст., увагу сучасних істориків привертають постаті, які брали участь у її суспільно-політичному житті взагалі і Чернігова зокрема. Велику роль у створенні важливих архітектурних споруд міста у цей період, безумовно, відіграли постаті архітекторів Андріяна Захарова та Антона Карташевського, чії творіння вимагають від нас поглибленого вивчення.

Посилання

1. Чернігівщина: Енциклопедичний довідник. – К., 1990. – 1007 с.
2. Сапон В. Вулиці старого Чернігова. – Чернігів., 2007. – 128 с.
3. Тимофієнко В. Зодчі України кінця XVIII – початку XX ст. Біографічний довідник. – К., 1999. – 477 с.
4. Державний архів Чернігівської області, ф. 179, оп. 1-а, 15 арк.

Рига Д.В. Черниговский дом губернатора в начале XIX ст. (к вопросу о создании и строительстве в 1802-1805 гг.)

В статье речь идет о создании, становлении и первых годах деятельности Черниговского дома губернатора в начале XIX в.

Ключевые слова: Черниговский дом губернатора, строительство, генерал-губернатор.

Ryha D.V. Chernihiv house of governor is in beginning of the XIX-th century (to the question about creation and building in 1802-1805 years)

In the article the question is about creation, becoming and the first years of activity of Chernihiv house of governor in the beginning of the XIX-th century.

Key words: Chernihiv house of governor, building, governor general.

23.01.2012 р.

УДК 930.22(47)«19»

Б.О. Галь

ГЛУХІВСЬКЕ РЕКРУТСЬКЕ ДЕПО НАПЕРЕДОДНІ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ 1812 Р.

У статті реконструюється еволюція російських дивізійних учбових частин напередодні Вітчизняної війни 1812 р. на прикладі Глухівського (запасного артилерійського) рекрутського депо (1808-1812).

Ключові слова: рекрут, учбова частина, запасне артилерійське депо, рота, Вітчизняна війна.

Коротка історія Глухівського рекрутського депо, – спочатку загальноармійської (1808-1811), а потім вузькоспеціалізованої артилерійської учбової частини (1811-1812), – яскраво ілюструє пріоритети, можливості і обмеження російського уряду у справі адміністративного осучаснення імперії. Задекларована оточенням Олександра I модернізація сфери цивільного управління ледве торкнулася російської провінції доби наполеонівських воєн, – реформаторський запал вкотре продемонстрував «безплідність у законодавстві того часу» [2, 30]. Натомість, десятки провінційних містечок зачепила важлива і, виявилось, випереджаюча свій час (а, отже, нетривка) новачка у сфері військового управління – виділення в окремі підрозділи дивізійних учбових частин (рекрутських депо). І цей факт не має дивувати, оскільки попри все імператорська Росія початку XIX ст. була, за визначенням П. Андерсона, типовою «абсолютистською державою», тобто «машиною, побудованою головним чином для битви» [1, 31].

Спеціально історія Глухівського (запасного артилерійського) рекрутського депо не досліджувалась. Втім, деякі відомості про (запасні) рекрутські депо загалом і Глухівського зокрема знаходимо на сторінках узагальнюючих робіт з історії організації російської армії (В. Щепетильников, Г. Габаєв, Л. Бескровний, Л. Богданов), російської артилерії (К. Ігошин, В. Бобков), рекрутської справи на Чернігівщині напередодні та під час Вітчизняної війни 1812 р. (Л. Нестеренко, М. Чуприна) [17; 6; 3; 5; 7; 4; 9; 16]. Вкупі з законодавчими матеріалами із Повного зібрання законів Російської імперії (тт. XXX-XXXII) і діловодними матеріалами Військового сухопутного міністерства за 1808-1812 рр. вони дозволяють реконструювати структуру Глухівського рекрутського депо, принципи комплектування офіцерського, рядового і рекрутського складу, а також особливості взаємодії рекрутських депо із місцевою адміністрацією і обивателями [11; 12; 13; 14].

Важко сказати, коли і ким було вперше висловлено думку про необхідність заснування запасних рекрутських депо. Втім, напевно відомо, що до реальної їх появи наприкінці 1808 р. призвела ініціатива міністра військових сухопутних сил (1808-1810), генерал-інспектора усієї піхоти і кавалерії (1808-1832), графа О.А. Аракчєєва [10;